

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация на гл.ас. Ивайло Беев от катедра “Икономикс” на Университета за национално и световно стопанство, София,
на тема “Смесена стопанска система: квази-пазарен сектор”
от проф. д.ик.н. Стати Статев

Представената дисертация е в обем от 212 страници, от които 184 страници основен текст. Тя е структурирана във въведение, три глави, заключение, приложения и библиография. В началото ѝ е приложен също списък с използваните абревиатури и със съдържащите се в основния текст фигури и таблици.

Дисертацията е посветена на проблем със сериозно теоретично и емпирично значение, който е едновременно актуален и твърде сложен за анализиране. В този смисъл самото намерение на автора да насочи научните си търсения към квазипазарния сектор трябва да бъде оценен по достойнство.

Във въведението е обоснована актуалността и значимостта на основния кръг от въпроси, които се разглеждат в дисертацията. Дефинирани са точно обектът и предметът на изследването и са зададени коректно неговите ограничителни условия. Заявена е експлицитно целта на разработката, която е детайлизирана чрез поставяне на няколко конкретни задачи. Посочени са прилаганите изследователски методи и подходи и е очертана логиката на разработката.

В *първата глава* са представени теоретичните основи на секторната систематика на стопанството. Основната част от съдържанието на тази глава е посветено на изясняването на характеристиките на секторната систематика. Първоначално вниманието е насочено към релацията “микромотиви – макроповедение”, като индивидуалните потребности са класифицирани на нисши и висши, и е представен начинът по който индивидуалните потребности се отразяват върху поведението на цели социални групи. На следващия етап се въвежда релацията “публичен избор – нормативен ред - публични разходи”, като се описва зависимостта на общественото разбиране за “общо благо” от фундаменталните социални ценности, дефинирани в Конституцията. Направен е детайлен анализ на ролята на Конституцията за развитието на икономиката и

възприемането ѝ като фундамент при извеждането на трисекторните модели с обособен квази-пазарен сектор. В последния трети параграф на първата глава се извеждат четири класификационни критерия за секторизиране на смесените стопански системи. Съставена е четирискритериална междусекторна стопанска матрица и са дефинирани необходимото и достатъчно условие за възникване на квази-пазарни отношения.

Втората глава е посветена на класификацията на моделите на стопанството. Първият параграф в нея се отнася до моносекторните модели “Пазарна икономика” и “Централно планирана икономика”. Анализът тук се прави в хронологичен порядък, като моделите от типа “Пазарна икономика” започват с модела на Адам Смит и впоследствие се концентрират върху основните достижения на Дж. Мил. При проследяването на моделите от типа “Централно планирана икономика” се изследва връзката на потребностите с основния икономически закон и е представен начина на регулиране на производството чрез плана. Във втория параграф се прави детайлна характеристика на двусекторните модели – с публичен и частен сектор, които предпоставят възможността за наличие на квази-пазарен сектор или сегмент. При двусекторните модели “Публичен сектор – частен сектор” е направен критичен анализ на модела на Нисканен за предлагане на публични блага в качеството му на един от моделите, които са най-пряко свързани с излаганата хипотеза. На следващия етап е въведен двусекторен модел, разширен чрез добавянето на публично-частното партньорство, чрез което се въвеждат псевдо-пазарни механизми за правене на публичен избор. Последната част на втория параграф се прави характеристика на модела на Мамедов, който обвързва непазарния сектор с превишението на цената на предлагане над цената на търсене. Последният трети параграф на втора глава се отнася за трисекторните модели. В него се представят модели с включени съответно сектор “НТООД” и квази-пазарен сектор и се прави обстойно изследване на техните характеристики и подходите за регламентация.

В третата глава на дисертацията е направено емпирично обособяване на квази-пазарния сектор на примера на България. В първия параграф са предложени начини за измерването на този сектор и за оценяване на частта на публичните разходи в държавните разходи, които и като се посочват предимствата и недостатъците на различните възприятия за тях и съответните им измерители. Във втория параграф се интерпретират функционалните

характеристики на квази-пазарния сектор. В първата му част се обособяват различни видове държавни разходи въз основа на критерия за пазарно сегментиране – т.е. наличието на нормативни правила, имитиращи пазарен механизъм при изразходването на финансови ресурси. Извеждат се различните компоненти на функцията на публичните разходи, които се подразделят на относително постоянна компонента и такава, която зависи от ефективността на нормативните правила. Във втората част на параграфа е изграден специален трисекторен модел, което се постига чрез оценяване на корелационните зависимости между публичните разходи и различните им компоненти от една страна, и БВП, от друга.

Дисертацията завършва със заключение, в което се прави обобщение и се формулират основните изводи от теоретико-емпиричния анализ.

Силните страни на представения дисертационен труд могат да се търсят в няколко главни посоки:

На *първо място*, в прецизно дефинираните изходни предпоставки на анализа – в точното и коректно определяне на обхвата и предмета, целта и задачите на изследването, както и в ясното формулиране на основната хипотеза. Сериозно достойнство на дисертацията е идеята за комплексен анализ на публичния избор, който да следва една изследователска методика. Същото може да се каже и за прилагането на широк и многоаспектен изследователски подход, както и за умело подбрани изследователски инструментариум. Авторът задава предварителните ограничителни условия на модела преди да се съсредоточи върху преосмисляне на отношенията в пазарния сектор и непазарния сектор, и върху извеждането на понятието “квази-пазарен” сектор. Определянето на този сектор представлява оригинално авторово виждане.

На *второ място*, авторът показва сериозни познания за секторната систематика и основните принципи за нейното изграждане. При това теоретичният му анализ е критичен и е направен от гледна точка на целта на изследването. Той прави обстойна характеристика на индивидуалните потребности, чието включване в анализа също не е самоцелно, а е подчинено на разбирането, че те формират интереси, които на свой ред резултират в търсене и се проектират върху поведението на определени социални групи. На сериозна и аргументирана критика от тези изходни условия са подложени някои от

считаните за основополагащи теоретични постановки на основни модели на публичен избор.

Трето, в изследването си авторът следва интердисциплинарен подход, като прави икономическа интерпретация на психологическите, социалните и правните аспекти на публичния избор. На базата на юридическите си познания и от позициите на конституционния икономикс той анализира правните основи на икономическата система в страната, и в частност – на ролята на Конституцията. Чрез позоваването съответно на някои техни постановки и действия се търси емпирично потвърждение на хипотезата за квази-пазарна деструкция на смесената икономика и за обособяване на квази-пазарен сектор. В този контекст много интересни са авторските възражения срещу съществуването на някои специфични форми на собственост като държавна частна и общинска частна собственост, както и специфичния му поглед към концесиите.

Четвърто, систематизацията на моделите на стопанството на моносекторни, двусекторни и трисекторни и проследяването на еволюцията в рамките на всяка от тези групи модели също не е само за себе си, а е насочено към реализирането на основната цел на разработката. Това дава възможност да се извърши логичен преход към детайлна аргументация на същността, характеристиките, необходимото и достатъчното условие за възникването на квази-пазарни отношения, и за отделянето на квази-пазарния сектор. Тук може да се открие авторското становище, че потенциалът за възникването на квази-пазарни отношения и самото формиране на квази-пазарния сектор са предпоставени съответно от Конституцията и от закона за обществените поръчки, което на практика означава че основанията за предлаганата секторизация се търсят в полето на нормативно дефинирания публичен избор.

Пето, в резултат на анализа на зависимостта между публичния и частния сектор и на съществуващите между тях отношения, се формулира и аргументира система от четири секторизиращи критерия за диференциране на отношенията във връзка с размяната, потреблението, разпределението и влиянието на нормативната среда. На базата на тези критерии се прави пространствена визуализация на трансформирането на двусекторния модел в отворен трисекторен модел на смесена икономическа система с ясно очертано място и роля на квази-пазарния сектор, каквато всъщност е и априорно поставената изследователска задача.

Шесто, идентифицирани са обхвата и тенденциите в квази-пазарния сектор, в България. Докторантът е успял да разпише общите характеристики на този сектор в система от показатели. Направено е теоретично и емпирично разграничение между публични разходи и държавни разходи, и направена оценка на съотношението между тях. Държавните разходи са класифицирани на зависими и независими, и по критериите функции и видове. Подчертана е практическата приложимост на представения модел на смесеното стопанство, като е доказана по емпиричен път неефективността при разходването на собствените ресурси на частно-правни субекти, които са субекти в квази-пазарния сектор. Емпиричният анализ е дескриптивен и е извършен на базата на цялата разполагаема дължина на реда за различните променливи, като са пресметнати корелационни коефициенти на зависимостите между публичните разходи в различните им разновидности и БВП за обособените три подпериода. Формулиран е изводът, че значението на разходите на субектите в квази-пазарния сектор е по-високо от разходите на частно-правните субекти, като е представено и детайлно логическо обяснение на така формулираното заключение. Отправена е препоръка към националната статистика за въвеждане на допълнителна класификация на публичните разходи по обектен принцип.

Седмо, трябва да се отбележи, че структурата на дисертационният труд представлява логична конструкция, отговаряща на съдържанието в изложението. Спазени са изискванията за задължителните атрибути, както и за съразмерност между отделните части на изложението.

Наред с посочените по-горе силни страни на представената дисертация, към нея отправям следните критични бележки. По-важните от тях са:

Първо: Една част от емпиричните оценки в третата глава на дисертацията са направени по експертен метод на базата на допитване, адресирано към две бюджетни организации и едно търговско дружество. В същото приложение става въпрос и за различни респонденти на отделните разпоредители. Не става ясно обаче какъв е общият брой на респондентите и техния конкретен брой за всяка от организациите, което на свой ред има отношение и към надеждността на емпиричните оценки и релевантността на приложния експертен метод. Очаквам авторът да вземе отношение по тези въпроси по време на защитата си пред научното жури.

Второ: При изясняването на функционалните характеристики на квази-пазарния сектор в трета глава в заглавията на двата подпараграфа се съдържа изразът “специален модел”. Намирам неговата употреба за недостатъчно удачна и в известен смисъл претенциозна. Наясно съм, че той е резултат на творческите търсения на автора и затова има оригинален характер. Същевременно трябва да се има предвид, че в икономическата теория има множество основополагащи модели, които определят значимостта и въплъщават възгледите на цели теоретични парадигми, без обаче да бъдат квалифицирани по подобен начин. Според мен най-важното е, че гл.ас. Беев е концептуализирал свой модел и е направил негова емпирична експликация и намирам това за напълно достатъчно. Препоръчам му при публичното обсъждане на разработката да изложи в синтезиран вид основните специфики на допусканията и заключенията на неговия модел.

Трето: Нормална практика е в едно научно изследване да се цитират само изводи и формализации, които са уникални и представляват принос в икономическата теория или практика. В този смисъл не намирам за удачна практиката на автора да приписва на отделни български автори “приноси” върху общоприети принципи, още повече на такива, които се съдържат във всеки учебник по икономикс за базисните курсове. Считаю че предвид на обема и съдържанието му, въведението има по-скоро характер на увод. Мисля също, че не е необходимо основните пунктове на въведението и заключението на дисертацията да се експлицират в нейното съдържание;

Четвърто, могат да се направят и други конкретни бележки – предимно редакционни, без това да засяга оценката, относно качеството на дисертационното изследване, по същество.

В нашата научна литература не са много публикациите и изследванията в областта на публичния избор и трансформирането му чрез публичните разходи. В този ракурс възникват редица въпроси, отговорите на които биха осветлили още повече важни постановки от дисертацията и биха дали насоки за бъдеща работа:

Въпрос 1:

Целта на изследването е “да се обясни поведението на стопанските субекти при осъществяване на публичният избор, регулирано от нормативни правила, имитиращи пазарен механизъм, *което да обхване в цялостен интерпретативен*

модел на смесеното стопанство, който да предпоставя определянето на функционалните му характеристики” (така на стр.11 от дисертационния труд).

Съгласно формулираната цел, поставената задача да се конструира модел, който интерпретира поведението на стопанските субекти при осъществяване на публичният избор, регулирано от нормативни правила, имитиращи пазарен механизъм, е изпълнена в цялост.

Другата задача произтичаща от така формулираната цел е определянето на *функционалните характеристики на смесеното стопанство*. Тази задача, разглеждана в паралел с дисертационната хипотеза, също е решена успешно. Ако проблема се постави по друг начин, а именно – “Какви са функционалните характеристики на смесеното стопанство, според трисекторната концепция защитавана с дисертационния труд?”, то тази задача е разрешена едностранчиво. В този смисъл едностранчивостта се изразява във факта, че това е решено само за публичните разходи. Действително докторантът си оставя възможност за пълното разрешаване на така формулирания проблем – специално по отношение на определянето на “границите на растежа” (така на стр. 150 и 181), както и относно “разпадането на мултипликатора” (така на стр. 173 и 181).

Намирам за наложително определянето на функционалните характеристики на смесеното стопанство да обхване освен публичните разходи – и изземванията от частния сектор (основно под формата на данъци и осигурителни плащания). В тази връзка е и първия ми въпрос към докторанта – *“Каква е визията на докторанта относно такова изграждане на цялостен (пълен) модел на смесеното стопанство или ще се задоволи само с направеното (и в определен смисъл – половинчато) решение?”*

Въпрос 2:

Вторият ми въпрос към докторанта е естествено продължение на поставения в предходния въпрос проблем: *“Ако се предположи, че докторантът е в състояние да осъществи по-голямата задача, а именно – да конструира модел на смесеното стопанство, който е концептуално издържан в трисекторен смисъл, какви биха били ползите за практиката от разработването на такъв пълен модел?”*.

Въпрос 3:

Докторантът извежда трисекторния модел на смесеното стопанство, като формулира НДУ, изразяващи се в необходимост от субекти-носители (страни) на

квази-пазарни отношения и достатъчност, произтичаща от наличието на нормативно въведени правила за правене на публичен избор (и в частност – на публични разходи) (така на стр. 54 и 124). Тази съвкупност от условия (т.е. НДУ) е съставена при вече съществуващи “правила на играта” или както точно ги определя и самият докторант – при зададена система от ценности, разписани с Конституцията. Иначе казано – трисекторния модел – от вида предложен от докторанта, е такъв при тази Конституция.

В този смисъл следващият ми въпрос е – *“Счита ли докторантът, че ако конституционното устройство е друго (т.е. Конституцията е друга), то предложения от него модел е валиден?”*.

Авторефератът на дисертацията е в обем от 54 машинописни страници. Той представя коректно основното съдържание на разработката и съдържащите се в нея приноси моменти. Специално внимание е отделено на методологията на изследването, като е обосновано използването на редица конкретни методи на познанието. Идентифицирани са методологичните проблеми при анализа на проблематиката, както и начина на тяхното решаване в дисертационното изследване. Намирам, че заявените от автора приноси са напълно защитени. Резултатите от дисертационния труд са апробирани на различни научни форуми, като в автореферата са посочени седем научни публикации.

В заключение: Представената дисертация представлява самостоятелно и задълбочено научно изследване с ясно изразен аналитичен характер. Тя съдържа значими приноси за икономическата теория и практика, които представят нейния автор като перспективен и задълбочен изследовател и преподавател. Позволявам си с пълна убеденост да препоръчам на уважаемото научно жури да присъди на гл. ас. Ивайло Беев образователната и научна степен “доктор” по научната специалност 05.02.01. “Политическа икономия (Макроикономика)”.

РЕЦЕНЗЕНТ:

Стати Статев, професор по макроикономика,
доктор на икономическите науки

г. София

25.07.2011 г.